

Poznopaleolitski tabor lovcev in nabiralcev

EŠD 14086	Zemono pri Vipavi 2
kraj	Vipava
vrsta najdišča	naselbina
obseg raziskanega prostora	8000 m²
čas	10.000–okoli 8.000 pr. n. š.
obdobje	paleolitik, bronasta doba
vodja izkopavanja	Gojko Tica
obdobje raziskav	2000, 2001

Arheološko najdišče leži na aluvialni površini Vipavske doline severno od Vipave pod osamelcem Zemono. Na severozahodu se dviguje planota Trnovski gozd, na jugozahodu pa flišno gričevje Vipavskih Brd. Geološka podlaga najdišča je nastala v zaostrenih klimatskih razmerah mlajšega pleistocena kot posledica gruščnatega blatnega toka (debrita), ki je v obliki vršaja na današnje mesto zdrsel z vznožja Trnovskega gozda.

Med izkopavanji so bili v ornici in plasteh tik pod njo odkriti fragmenti keramike iz bronaste dobe. Globlje, pod nanosi poplavnih usedlin, je bila odkrita druga, starejša kulturna plast s kurišči, številnimi kamenimi orodji in živalskimi kostmi. Ta plast je verjetno dolgo časa služila kot hodna površina, kar pomeni, da lahko arheološki ostanki v njej pripadajo različnim poselitvam.

Med kamenimi najdbami je bilo poleg velike količine odbitkov odkritih tudi precej tipološko opredeljivih orodij. Prevladujejo orodja s polkrožno retuširanim robom – praskala, s katerimi so obdelovali kožo, les, kost, pa

▲ pogled na najdišče z dvorcem Zemono (foto M. Prešeren)

◄ pogled na najdišče, septembra 2003, in njegova idealna rekonstrukcija

tudi mineralne snovi, npr. naravno barvilo okro, ki je služila za impregnacijo in barvanje živalskih kož. Pogoste so bile tudi majhne klinice s hrbtom, ki so jih po več skupaj nasadili v ročaj. Takšna sestavljena orodja so služila kot noži ali kot puščične konice. Druga v večjem številu zastopana orodja so še strgala, retuširane kline ter retuširani odbitki.

Kamena orodja so izdelovali v glavnem iz roženca lokalnega izvora, s silicijem bogate kamnine s pravilnim

pogled v izkopišče (foto M. Prešeren)

lomom, kvalitetnejšo surovino pa so dobivali tudi iz oddaljenih virov.

Na najdišču se je ohranilo precej živalskih kosti, od katerih so mnoge ožgane. Doslej določene kosti pripadajo jelenjadi in svinjam, ki so jih lovci uplenili in prinesli na najdišče.

Posebno zanimivi najdbi sta kos skrilavca in gomolj z železom bogate kamnine, oba obojestransko okrašena z vrezanimi geometrijskimi vzorci. Skrilavec ima na eni strani vrezanih osem enojnih vzporednih valovnic, na drugi pa vreze, ki sestavljajo vzorec v obliki ribje kosti. Gomolj je okrašen z vzporednimi in pravokotno na njih ležečimi vrezi. Ker vsebuje veliko železa, so bili sveže izdelani vrezi rdeče barve, kar je verjetno pritegnilo pozornost takratnih ljudi.

Na podlagi številnih orodij s strmo retuširano stranjo – hrbtom je bilo najdišče mogoče uvrstiti v poznopaleolitski gravettienski kulturni tehnokompleks. Po značilnostih kamenih orodij lahko sklepamo, da je Zemono 2 poznopaleolitsko najdišče, ki je bilo poseljeno ob koncu ledene dobe. Nekaj dvomov kljub vsemu še ostaja, tako da bo natančna starost najdišča znana verjetno šele ob koncu raziskav.

praskalo, kameno orodje s polkrožno retuširanim robom

Čeprav so Vipavsko dolino obdajali hribi, je bilo to območje tudi ob koncu ledene dobe proti zahodu odprto za tople vplive Sredozemlja. Dolina je bila zelo široka, območje med prostornim dnom, sredi katerega je tekla reka, ter med vznožji hribov so prepredali številni manjši potoki.

Daljša poletja in milejše zime so ob koncu ledene dobe povzročili izginotje velikih čred hladnemu podnebju prilagojenih rastlinojedcev, vendar so njihov ekološki prostor hitro zavzele manjše črede jelenjadi in srnjadi. Potre-

kurišče - rdeče ožgana zemlja (foto A. Plestenjak)

be po stalnih selitvah, pri katerih bi človeške skupnosti sledile plenu, so se manjšale, ker so lovne živali ostajale v dlje časa zelenih in vedno bolj listnatih gozdovih. Poleg borovcev v izpostavljenih ali višjih legah ter smrek v zatišnih legah so se v gozdno sestavo počasi vračali tudi listavci. Prva se je naselila breza, sledil ji je hrast, njima pa so se nato pridružila tudi druga listnata drevesa.

Prisotnost človeka je vplivala na rastlinstvo, ki se je tam, kjer ga je človek izkoriščal, obnavljalo drugače kot v nedotaknjenih delih gozda. Ljudje niso spreminjali podobe gozda samo s pobiranjem sadežev in izkopavanjem korenik, temveč tudi z zbiranjem kuriva, luplje-njem lubja ter lomljenjem vejic in šib. Lubje so uporabljali za pokrivanje kolib in izdelavo rogoznic, iz prožnih vejic pa so izdelovali mreže, koše in košare. V gozdovih so po izumrtju ledenodobnih živalskih vrst začele prevladovati sodobne vrste, ob srnjadi, jelenjadi, turih in divjih svinjah so ljudje lovili tudi zveri (rjave medvede, volkove in različne kune), manjše sesalce (zajce, voluharice) ter ptice (divje kure, prepelice, fazane). Moški so v lovskih skupinah ob vznožju pobočij lovili srnjad in jelenjad ter nastavljali pasti zverem in divjim svinjam. Više v hribih so zalezovali gamse in kozoroge. Preostali člani skupnosti – ženske, starci in otroci – so nabirali užitne rastline, nastavljali pasti in organizirali skupinske pogo-

klinica s hrbtom, majhno orodje s strmo retuširanim stranskim robom (foto M. Prešeren)

ne živali v mreže, nastavljene v gozdu; večino plena so sestavljali ptice, zajci in glodalvci. Z vršami so v potokih lovili tudi ribe in žabe.

V obrambi pred vetrom so ljudje premišljeno postavili svoja bivališča v zavetje griča, na katerem stoji danes grad Zemono. Stala so na položnem, proti jugu spuščajočem se pobočju nedaleč od potoka. Med bivališči, katerih osnovo so sestavljali povezani brezovi koli, pokriti z vejevjem in drevesnim lubjem, so se vile z vejevjem po-

skrilast kamen, obojestransko okrašen z geometrijskim vzorcem (risba I. Murgelj)

sute poti. Okoli letnih kurišč zunaj bivališč so ležale pogrnjene rogoznice in kože. Ljudje so vedno več časa preživeli v naselbini in njeni neposredni okolici, kjer so iz šib pletli koše ter iz lesa in lubja izdelovali posode, pladnje, žlice in zajemalke. Lovci so izdelovali lesene držaje za kamena orodja ter popravljali kamene konice svojih puščic in nadomeščali skrhana rezila nožev. Ženske so iz slabših surovin, ki so jih odkrile v bližini, izdelovale preprostejša orodja, s katerimi so obdelovale les, strojile

kože ter pripravljale različne jedi iz rastlin. Te so kuhale v kožnih mehovih, ki so jih segrevale s kamni, razbeljenimi v ognju. Na velikih kuriščih so v žerjavici dušile v liste zavito hrano ter nad ognjem pekle meso; tega so tudi sušile in prekajevale kot zalogo za čas, ko lov ni bil uspešen. Na robu naselbine so ob potoku moški s kamenimi orodji razkosavali lovski plen ter ženskam podajali v sušenje in strojenje kože. V vsej okolici naselbine se je razlegal otroški vik in krik.

Nekako tako se je odvijalo življenje pod Zemonom ob koncu ledene dobe. Nekateri dokazi o takšnih dejavnostih so se ohranili v arheološkem zapisu najdišča, o drugih pa sklepamo na podlagi približno istočasnih najdb z drugih mlajšepaleolitskih najdišč.

BORIS KAVUR in DR. SIMONA PETRU

Literatura in viri

TICA, GOJKO. Najstarejša umetnost v kamnu pri nas, *Gea*, 11/5, 2001.
VERBIČ, TOMAŽ. *Geološka spremljava arheoloških izkopavanj na najdišču Zemono 2*, Ljubljana 2000.